This question paper contains 8 printed pages.]

Your Roll No. ....

480

B.A. Prog. / I B

(T)

SANSKRIT DISCIPLINE – Paper I

(Poetry, Prose and History of Sanskrit Literature)

(Admissions of 2004/2006 and onwards in respects of Students of Regular Colleges/NCWEB)

Time : 3 Hours **Maximum Marks : 75**

(Write your Roll No. on the top immediately on receipt of this question paper.)

Note : (i) Unless otherwise required in a question, answers should be written in Sanskrit ***or*** in Hindi ***or*** in English; but the same medium should be used throughout the paper.

(ii) The maximum marks printed on the question paper are applicable for the students of the regular colleges (Cat 'A'). These marks will, however, be scaled up proportionately in respect of the students of NCWEB at the time of posting of awards for compilation of result.

टिप्पणी : (i) अन्यथा आवश्यक न होने पर इस प्रश्न-पत्र का उत्तर संस्कृत **या** हिंदी **या** अंग्रेजी किसी एक भाषा में दीजिए; परन्तु सभी उत्तरों का माध्यम एक ही होना चाहिए ।

(ii) प्रश्न-पत्र पर अंकित पूर्णांक नियमित कॉलेजों (श्रेणी 'A') के विद्यार्थियों के लिए अनुप्रयोज्य हैं । तथापि ये अंक NCWEB के विद्यार्थियों के संबंध में उनके परिणाम के संकलन के लिए नियुक्त अधिनिर्णय के समय पर, उनके आनुपातिक रूप में अधिक होंगे ।

1. (a) निम्नलिखित श्लोकों में से किसी **एक** की सन्दर्भ सहित व्याख्या कीजिए :

Explain with reference to the context any **one** of the following verses : 5

(i) त्यागाय संभृतार्थानां सत्याय मितभाषिणाम् ।
यशसे विजिगीषूणां प्रजायै गृहमेधिनाम् ।।

(ii) तस्य संवृतमन्त्रस्य गूढाकारेङ्गितस्य च ।
फलानुमेयाः प्रारम्भाः संस्काराः प्राक्तना इव ।।

(iii) अथाभ्यर्च्य विधातारं प्रयतौ पुत्रकाम्यया ।
तौ दम्पती वसिष्ठस्य गुरोर्जग्मतुराश्रमम् ।।

(b) संदर्भ सहित व्याख्या कीजिए :

Explain with reference to the context : 4

साहित्यसङ्गीत कलाविहीनः, साक्षात्पशुः पुच्छविषाणहीनः ।
तृणं न खादन्नपि जीवमानः, तद् भागधेयं परमं पशूनाम् ।।

OR/अथवा

केयूराणि न भूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्रोज्ज्वला:,
न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालङ्कृता: मूर्धजा: ।
वाण्येका समलङ्करोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते,
क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम् ।।

OR/अथवा

यस्यास्ति वित्तं स नर: कुलीन:,
स पण्डित: स श्रुतवान् गुणज्ञ: ।
स एव वक्ता स च दर्शनीय:
सर्वे गुणा: काञ्चनमाश्रयन्ते ।।

2. निम्नलिखित में से किन्हीं **दो** श्लोकों का सन्दर्भ सहित अनुवाद कीजिए :

Translate with reference to the context any **two** of the following verses : 4

(i) एकं प्रसूयते माता द्वितीयं वाक्प्रसूयते ।
वाग्जातमधिकं प्रोचु: सोदर्यादपि बन्धुवत् ।।

(ii) सर्वस्वहरणे युक्तं शत्रुं बुद्धियुता नरा: ।
तोषयन्त्यल्पदानेन वाडवं सागरो यथा ।।

(iii) अकृत्यं नैव कर्त्तव्यं प्राणत्यागेऽपि संस्थिते ।
न च कृत्यं परित्याज्यमेष धर्म: सनातन: ।।

(iv) उपकारिषु य: साधु: साधुत्वे तस्य को गुण: ।
अपकारिषु य: साधु: स साधु: सद्भिरुच्यते ।।

3. (a) निम्नलिखित का अनुवाद कीजिए :

Translate the following : **3**

कस्मिंश्चिदुद्देशे सिंहदम्पती प्रतिवसतः स्म । अथ सिंही पुत्रद्वयमजीजनत् । सिंहोऽपि नित्यमेव मृगान् व्यापाद्य सिंह्यै ददाति । अथान्यस्मिन्नहनि तेन किमपि नासादितम् । वने भ्रमतोऽपि तस्य रविरस्तं गतः । अथ तेन स्वगृहमागच्छता शृगालशिशुः प्राप्तः । स च बालकोऽयमित्यवधार्य यत्नेन दंष्ट्रामध्यगतं कृत्वा सिंह्या जीवन्तमेव समर्पितवान् । ततः सिंह्याऽभिहितम् – "भो ! कान्त ! त्वयानीतं किञ्चिदस्माकं भोजनम् ।"

OR/अथवा

तथाऽनुष्ठिते रासभो यथेच्छया यवभक्षणं करोति । प्रत्यूषे भूयोऽपि रजकः स्वाश्रयं नयति । एवं गच्छता कालेन स रासभः पीवरतनुर्जातः । कृच्छाद् बन्धनस्थानमपि नीयते । अथान्यस्मिन्नहनि स मदोद्धतो दूराद्रासभीशब्दमश्रृणोत् । तच्छ्रवणमात्रेणैव स्वयं शब्दायितुमारब्धः । अथ ते क्षेत्रपाला रासभोऽयं व्याघ्रचर्मप्रतिच्छन्न इति ज्ञात्वा लगुडशरपाषाणप्रहारैस्तं व्यापादितवन्तः ।

(b) निम्नलिखित में से किन्हीं **दो** का अनुवाद कीजिए :

Translate any **two** of the following : **3 + 3**

(i) शिरः शार्वं स्वर्गात् पशुपतिशिरस्तः क्षितिधरं,
महीध्रादुत्तुंगादवनिमवनेश्चापि जलधिम् ।
अधोऽधो गङ्गेयं पदमुपगता स्तोकमथवा,
विवेकभ्रष्टानां भवति विनिपातः शतमुखः ।।

(ii) जाड्यं धियो हरति सिञ्चति वाचि सत्यं,

मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति ।

चेत: प्रसादयति दिक्षु तनोति कीर्तिं,

सत्सङ्गति: कथय किं न करोति पुंसाम् ।।

(iii) कुसुमस्तबकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्वित: ।

मूर्ध्नि वा सर्वलोकस्य विशीर्यते वनेऽथवा ।।

(iv) आज्ञा कीर्ति: पालनं ब्राह्मणानां,

दानं भोगो मित्रसंरक्षणञ्च ।

येषामेते षड्गुणा न प्रवृत्ता:,

कोऽर्थस्तेषां पार्थिवोपाश्रयेण ।।

4. रघुवंश के प्रथम सर्ग का सार अपने शब्दों में लिखिए :

Write the summary of the first canto of Raghuvaṁśa in your own words. 5

OR/अथवा

"उपमा कालिदासस्य" पर टिप्पणी लिखिए :

Comment on : "उपमा कालिदासस्य"

5. निम्नलिखित कथाओं में से किसी **एक** का सन्देश सहित सार लिखिए :

Write the summary of any **one** of the following stories with its message : 5

(i) गङ्गदत्तप्रियदर्शन कथा

(ii) नन्दवररुचि कथा (ie - नन्द-वररुचि कथा)

(iii) कामातुर कथा

6. निम्न पर संक्षिप्त टिप्पणियाँ लिखिए :

Write short notes on : **2 + 2**

(i) युधिष्ठिर कुम्भकार

OR/अथवा

हलिकदम्पती

(ii) अरघट्टघटिका

OR/अथवा

षड्विधप्रीतिलक्षण

7. प्रश्न नं. 1 (b) एवं 2 में रेखाङ्कित किन्हीं **पाँच** शब्दों का सन्धि-विच्छेद कीजिए :

Disjoin any **five** Sandhis underlined Q. No. 1 (b) and Q. No. 2. **5**

8. निम्नलिखित रेखाङ्कित शब्दों में से किन्हीं **पाँच** में विभक्ति के कारण बताइए :

Account for the case endings in any **five** of the following underlined words : **5**

(i) तस्मै जम्बूफलानि ददौ ।

(ii) श्रृगालेन सहागतः ।

(iii) दुर्बलताम् गतः ।

(iv) गुरवे नमः ।

(v) <u>प्राणत्यागे</u>ऽपि सञ्जाते ।

(vi) श्रृणोमि <u>चानेन स</u>हा लापान् ।

(vii) <u>मह्यम्</u> प्रयच्छ ।

(viii) शीलं शैलतटात् पततु ।

9. गद्यकाव्यों की विशेषताओं का उल्लेख करते हुए संस्कृत के किन्हीं **दो** गद्यकाव्यों पर संक्षिप्त टिप्पणी लिखिए :

Giving the characteristics of Prose-Kāvyas, write in short about any **two** prose kāvyas in Sanskrit. **10**

OR/अथवा

"रघुवंश एक महाकाव्य है," इसे सिद्ध कीजिए ।

"Raghuvanśa is a Mahākāvya" prove it.

10. निम्नलिखित में से किन्हीं **तीन** पर टिप्पणियाँ लिखिए :

Write notes on any **three** of the following : **15**

(i) दण्डिन्

(ii) माघ

(iii) कादम्बरी

(iv) मेघदूत

(v) सौन्दरानन्द

(vi) किरातार्जुनीयम्

11. प्रश्न-संख्या 3 के गद्यांशों के आधार पर निम्नलिखित प्रश्नों का संस्कृत में उत्तर दीजिए :

Write in Sanskrit answers of the following questions on the basis of texts given in (Q. No. – 3) **4**

(i) सिंहो कान् व्यापाद्य सिंह्यै ददाति ?

(ii) स्वगृहमागच्छता सिंहेन कः प्राप्तः ?

(iii) कालेन गच्छता रासभः कथं जातः ?

(iv) मदोद्धतः रासभः अन्यस्मिन्नहनि किं अशृणोत् ?